

Josep Trueta i Raspall

(28.10.1897 - 19.01.1977)

Josep Trueta i Raspall

PER ORIOL CASASSAS I SIMÓ

61
EL PLE

L'Institut d'Estudis Catalans i Josep Trueta

Aquesta d'avui no és la primera vegada que en un Ple de l'Institut es parla de Josep Trueta i Raspall.

El 13 de març de 1972, la Secció de Ciències —que presidia Antoni Esteve i Subirana— el proposà per a membre de la corporació. La Secció, des del pas, el 1968, del seu membre Joaquim Carreras i Artau a la Secció de Filosofia i Ciències Socials, que s'acabava de crear, comptava només amb sis membres. Trueta, que el 1972 presidia la Societat Catalana de Biologia, era la persona idònia per a completar el nombre reglamentari de set membres per Secció.

La defensa de la proposta la féu el doctor Pere Domingo, president aquells anys de l'Institut. Els que el vam conèixer, probablement estarem d'acord de qualificar-lo d'orador de poderosos arguments expressats per mitjà de frases un pèl grandiloqüents. Una mostra del seu parlament d'aquell 13 de març d'ara fa trenta-un anys podria ser aquest paràgraf:

D'allí on els traumatòlegs no hi veuen res més que fèrules, radiografies i enguixats, el doctor Trueta n'ha sabut extreure ensenyaments de primer ordre, cercant en l'a-

natomia microscòpica de les estructures dels ossos les lleis de la mecànica que les regulen; en l'evolució accelerada o retardada d'una fractura la intervenció del metabolisme general, tant en el seu gran conjunt com en la significació de cada un dels seus elements. L'ortopèdia ha estat per a ell un aventurat motiu que li ha permès estudiar, al seu entorn, tota la complexitat de les regulacions vitals, tota la ciència mèdica bàsica.

Josep Trueta i Raspall, que era membre corresponent de l'Institut des del 1949, aquell 13 de març passà a ser membre numerari.

Només ho fou encara no durant cinc anys, que el dia 19 de gener de 1977 morí a Barcelona, quan anava cap als vuitanta anys. L'Institut volgué honrar la memòria del membre desaparegut i Josep Alsina i Bofill —aleshores president de l'Institut— s'encarregà de dur-ho a terme.

El doctor Alsina, en la necrologia, enumerà els treballs i els mèrits de Trueta des dels inicis fins a la plenitud; i acabà dient que, per tot plegat, «no podríem oblidar Trueta». I afegí que, per tot plegat, «cal que no l'oblidem».

I jo penso que, sense desmerèixer cap dels aspectes de la seva labor com a cirurgià i com a científic, si «cal que no l'oblidem» és sobretot per la seva actitud de tenacitat indefallent, de fidelitat a unes conviccions i pel seu comportament d'home de ciència compromès. És per aquest motiu que avui —com en anteriors ocasions— em refereixo a Josep Trueta i Raspall com *el símbol*.

Una coincident valoració de la seva figura l'havia expressat —abans que Pere Domingo i Josep Alsina i Bofill— un altre vell membre de la Secció de Ciències, que també com ells ocupà en temps atzarosos la presidència, no de l'Institut, però sí de la Societat de Biologia: em refereixo a Leandre Cervera. No parlà en un Ple de l'Institut sinó en un saló ple, ple a vessar d'àvids oients i ple també d'emoció. Era la llar de Josep Puig i Cadafalch, president de l'Institut; era el dia 12 d'abril de 1954 i era l'inici de l'esperançada represa d'activitats de la Societat de Biologia. Josep Trueta, tot i el silenci oficial amb què es mantenien el seu nom i la seva obra, als ulls del fervent auditori, era una indiscutida figura de la medicina i del civisme, a més amb una sòlida aurèola. Trueta anava a parlar-nos d'un problema candent, un problema aleshores d'una penosíssima actualitat; anava a dissertar del «Criteri modern sobre epidemiologia i patologia de la poliomièlitis». Leandre Cervera, elegit president de la Societat de Biologia l'any 1935, continuava exercint el càrrec perquè la circumstància havia impedit la celebració de noves eleccions; obrí l'acte amb uns patètics mots de record per a tots els socis absents, els que els anys s'havien endut —els «d'absència irreparable» digué— i els molts que l'exili empenyé lluny de la terra; de Josep Trueta digué que «ha portat el nom de Catalunya als llocs de més gran dignitat i li

n'hem d'estar agraïts» i que ell «és avui, per virtut del seu talent, del seu treball i de la seva constància, un dels homes més estimats, fora i dintre de la Pàtria».

Aquesta alta i àmplia valoració —entre els científics i fins i tot entre els que no són científics—, a quins mèrits era deguda? Potser que hi fem ja referència.

El tractament de les ferides de guerra

Del total de la seva activitat —de cirurgià, d'investigador, de mestre—, en primer lloc citarem —no pas seguint cap ordre de preeminència sinó més aviat un ordre cronològic— el mètode tancat de tractament de les ferides de guerra, internacionalment el *closed method*.

Deixem que ho expliqui el mateix Trueta:

L'any 1924, el cirurgià americà Winnet Orr va publicar un article en el qual propugnava que l'osteomielitis podia ésser tractada satisfactòriament fent un ampli drenatge de l'os infectat seguit d'una immobilització total del membre afectat amb un embenat de guix. Sota les indicacions de Corachan vaig començar a tractar l'osteomielitis seguint el mètode d'Orr.

El cas és que quan ja havia fet uns quaranta tractaments, se'm va ocórrer que si aquesta tècnica era satisfactòria quan la infecció estava ja desenvolupada, també podria ésser efectiva per a prevenir la infecció. Amb molta timidesa al principi, i a poc a poc amb més coratge, vaig anar emprant en la cirurgia civil el mètode que després aplicaria a la cirurgia de guerra.

Trueta explica també (*La Medicina Catalana*, abril-maig 1938) que Winnet Orr «tingué ocasió de tractar en la Guerra Europea gran quantitat de fractures infectades» i seguí el procediment «d'enguixar l'extremitat afectada i les dues articulacions veïnes, enterrant les ferides sota la closca de guix».

Cal dir que Trueta durant la carrera havia estat —com Alsina i Bofill i com tants altres que després excel·liren en especialitats diverses— en el Servei de Medicina de l'Hospital Clínic, del professor Francesc Ferrer i Solervicens —un home metòdic que irradiava i encomanava en el treball diagnòstic ordre, criteri i sentit comú. És el seu pare qui li aconsellà d'ingressar com a intern a un servei de medicina, tot i sabent que el propòsit del jove Trueta era dedicar-se a la cirurgia, perquè «la qüestió de tallar i cosir no em costaria d'aprendre i en canvi, si anava de pressa a la tècnica, em mancava base o sigui me-

dicina clínica». Tres anys al costat de Ferrer i Solervicens li permeteren d'aprendre «a interpretar el valor d'un buf cardíac o d'un frec pleural, cosa que segurament no hauria après mai si hagués començat a tallar i cosir mentre estudiava».

Tot i aquest aprenentatge en una clínica de medicina, decidí, un cop llicenciat (l'any 1921), seguir el seu propòsit inicial de dedicar-se a la cirurgia i entrà al Servei Quirúrgic de Manuel Corachan, del venerable Hospital de la Santa Creu, un Servei que patia —com tots els altres del centre (no oblidem que la seva fundació era del temps de Martí l'Humà)— unes grans deficiències materials, unes deficiències que, l'any 1929, desaparegueren radicalment amb el trasllat al nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Trueta, en el camp extrahospitalari, ocupà, per recomanació de Corachan, una plaça de cirurgià en una mútua d'accidents laborals —la Caixa de Previsió i Socors—, en la qual adquirí una enorme experiència en tota classe de traumatismes.

Josep Trueta, a més, fou —des de principis del 1936 i succeint el doctor Enric Ribas i Ribas— cap de Servei de Cirurgia de l'Hospital de Sant Pau. Tant Ribas i Ribas com el seu deixeble Corachan —a qui Trueta sempre reconegué com el seu mestre— havien estat nomenats professors per la Universitat Autònoma republicana, alhora que Trueta havia estat nomenat professor auxiliar. El càrrec de cap de Servei féu que Trueta, ja des de la matinada del dia 19 de juliol, quan els carrers de Barcelona eren escenari de combats sagnants, hagués d'acudir a l'Hospital i assumís la responsabilitat d'un seguit d'intervencions sobre ferides de projectil o de metralla que duraria tres dies i tres nits.

El tractament que Trueta seguia en aquestes ferides —amb fractura òssia o sense— i que després repetí durant tota la guerra in comptables vegades es basava en el seu convenciment que la tendència natural de l'organisme és cap al guariment. El tractament, que s'havia d'iniciar tan aviat com fos possible —i millor si era abans de sis hores d'haver-se produït la ferida—, consistia en els quatre punts següents: primer, una neteja total —severíssima— de la ferida i les zones veïnes; segon, l'excisió de les vores cutànies de la ferida amb extracció dels cossos estranys i l'extirpació de tots els teixits malmesos; tercer, el tamponament i recobriment de la ferida —sobretot, condició fonamental, sense suturar-la— amb gasa estèril, i finalment, la immobilització absoluta de l'extremitat ferida o fracturada amb un embenat de guix suficientment ampli perquè inclogués les dues articulacions pròximes a la ferida. Aquesta immobilització absoluta és una condició indispensable perquè, gràcies a això, es redueix i gairebé s'anulla la circulació limfàtica, moltes vegades la gran culpable de la difusió de gèrmens i toxines.

Les variacions sobre el tema

El traumatòleg i cirurgià ortopèdic Alfons Fernández Sabaté acaba de publicar, com un especial homenatge al professor Joaquim Trias i Pujol, un documentadíssim llibre on també són referides les vides d'Antoni Trias —germà de Joaquim i també com ell professor de la Universitat Autònoma del 1933—, de Manuel Bastos Ansart —professor de la Universitat de Madrid, expedientat, expulsat i condemnat a presó el 1939, que quan obtingué la llibertat s'establí a Barcelona—, del professor Francesc Jimeno Vidal —col·laborador de Joaquim Trias i de Manuel Bastos—, de Josep Trueta —és clar—, d'Ignasi Ponsetí —actualment, un respectat i eminent professor emèrit de la Universitat d'Iowa— i de Josep Maria Vilardell i Permanyer, també professor de traumatologia i ortopèdia.

Fernández Sabaté explica que el mètode tancat de les ferides per arma de foc té un llunyà antecedent en diferents etapes de la guerra del Marroc, quan Joaquim Trias i Manuel Bastos, tots dos metges de la sanitat militar i a tocar de les línies de combat, en practicaven entre els anys 1912 i 1916 una versió semblant.

(Deixeu que reporti el que refereix amb detall Fernández Sabaté: un Joaquim Trias de vint-i-nou anys, el dia 29 de juny de l'any 1916, era al Marroc, a les primeres línies del combat per la població de Biutz quan un jove capità de vint-i-quatre anys caigué ferit amb el ventre travessat per una bala. L'estat del ferit era extremament greu i la intervenció s'havia de fer amb rapidesa, al rudimentari hospital de campanya. El ferit tenia una perforació de fetge i Joaquim Trias resolgué la situació amb èxit; ben bé es pot dir que el jove capità —que es deia Francisco Franco Bahamonde— li degué la vida.)

Tornem al mètode tancat de tractament de ferides de guerra: experimentà modificacions i perfeccionament fins que, en ocasió de la Guerra Civil de 1936-1939, era seguit amb variacions —petites i no tan petites— per Trias i la seva escola, per Bastos i els seus col·laboradors i, a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau —aleshores Hospital General de Catalunya—, per Josep Trueta. (Bastos, per exemple, no era partidari de l'immediat embenat de guix, sinó que ell recomanava de fer-lo al cap de vint dies; tal com publicà l'any 1936 en el seu llibre *Las heridas por arma de fuego*; sembla que els primers mesos de la guerra espanyola, amb els ferits de l'exèrcit republicà se seguí aquesta pauta, amb resultats inferiors als tractats amb la tècnica de l'embenat immediat. I no fou fins a finals del 1937 i per decisió de Joaquim d'Harcourt —deixeble de Bastos però coneixedor del mètode Trueta— que foren adoptades les recomanacions vigents a l'Hospital General de Catalunya.)

Fernández Sabaté explica que alguns deixebles de Bastos, residents a la zona dominada pels facciosos, practicaven la cura tancada en els ferits de l'exèrcit franquista; i

explica que Jimeno Vidal, exiliat el 1939 a Viena, al costat de Lorenz Böhler, un dels grans mestres de la traumatologia europea —ja hi havia fet una llarga estada el 1931—, practicava a la Unfallkrankenhaus el mateix mètode de tractament en les ferides i fractures, tractament que, durant la Guerra Mundial, fou adoptat per la sanitat militar alemanya. I encara explica que Ignasi Ponsetí, que havia estat col·laborador de Jimeno Vidal, difongué amb èxit, per mitjà de nombroses conferències pels Estats Units, el mètode de tractament après a Barcelona i a l'hospital militar instal·lat al Pere Mata de Reus, de manera que arribà a ser el mètode seguit per la sanitat militar nord-americana des de Pearl Harbour fins a la guerra de Corea i la del Vietnam.

A Corea, però, l'any 1950 i durant els primers mesos del conflicte, es prescindia del rigorós desbridament de les ferides i de l'eliminació total dels teixits malmesos, amb el resultat d'infeccions freqüents que portaven a la gangrena gasosa. Quan fou reprès el tractament recomanat per Trueta s'obtingué una ràpida reducció de les funestes complicacions.

La difusió escrita del mètode

Trueta, el 1938, animat pels bons resultats que el mètode obtenia, publicà la monografia *El tractament actual de les fractures de guerra*, primer en català i posteriorment en castellà, i també el 1938, un treball sobre la mateixa qüestió a la revista *La Medicina Catalana*, que dirigia Leandre Cervera. En rigor, fou Josep Trueta el primer a publicar el mètode —perfectament sistematitzat— i a fer-ne la difusió.

Voldria aclarir que aquesta revista —una de les revistes científiques de major dignitat, de forma i de contingut, aparegudes a casa nostra— no només era dirigida per Leandre Cervera sinó que era inspirada, impulsada, revisada i, és clar, dirigida pel doctor Cervera, ben bé de cap a peus. Dirigida pel noble idealisme del doctor Cervera, que, amb col·laboracions fins i tot de Tolosa de Llenguadoc, Montpeller, Bordeus, Clarmont d'Alvèrnia o Limotges, sota el títol *La Medicina Catalana* inseria l'acompanyament «Portantveu [*sic*] de l'Occitània Mèdica».

El fet és que, tot i una difusió de les notícies infinitament més lenta que l'actual, el Servei de Trueta a l'hospital era visitat freqüentment per altres cirurgians; el treball de Trueta arribà també a coneixença del Foreign Office, que envià observadors a entrevistar-se amb Trueta els anys 1937 i 1938. Un d'aquests observadors fou el cirurgià coronel E. M. Cowell, de la sanitat militar britànica, que després, durant la Guerra Mundial, seria cirurgià en cap d'una part dels serveis mèdics.

La seva estada a Barcelona coincidí amb un bombardeig de la ciutat per l'aviació franquista i —amb paraules del doctor Trueta— el doctor Cowell «se n'anà impressionat de veure l'estat en què portaven els ferits, el tractament que rebien i els seus ràpids efectes».

Que els progressos científics o tècnics no es difonien amb la celeritat actual tingué la seva demostració —i la seva penosa conseqüència— amb el pas a França d'un elevat nombre de soldats de l'exèrcit republicà en retirada, molts d'ells ferits i a mig tractament. M'explico: el mètode tancat de les ferides de guerra tenia un inconvenient de caràcter olfactiu; l'embenat de guix que aïllava la ferida i immobilitzava l'extremitat s'acabava impregnant de secrecions que pudien de forma molt desagradable i obligava a renovar el guix. Els cirurgians francesos, desconixedors del mètode, cregueren que es trobaven davant d'una gangrena i, en una seixantena de casos, corregueren a practicar l'amputació de l'extremitat afectada. Aquesta desgraciada situació, amb una pertinent i correcta informació, deixà de produir-se.

L'exili i la invitació a Anglaterra

També Trueta, l'any 1939, emprengué el camí de l'exili; just arribat a Perpinyà, rebé novament la visita dels delegats del Foreign Office que, en nom d'un anomenat Comitè de Defensa Passiva, l'invitaven a exposar els seus mètodes a Anglaterra. L'opinió entre els governants britànics era que la guerra es considerava cada dia més inevitable i l'experiència de Trueta podria ser d'una enorme utilitat. Amb Trueta, fou invitat un altre català, Frederic Duran Jordà (1905-1957), que en el curs de la guerra espanyola havia organitzat els serveis de transfusió de sang de l'exèrcit republicà i era un primeríssim pioner en la pràctica dels bancs de sang disponibles a les primeres línies de combat. Diguem de passada que Duran Jordà l'any 1947 obtingué el Premi Prat de la Riba concedit per l'Institut d'Estudis Catalans, amb un treball que duia per títol *Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives*.

La invitació a Anglaterra —tant per a Trueta com per a Duran Jordà— era, simplement, per pocs dies, un parell de setmanes a tot estirar, per contactar amb cirurgians o hematòlegs, tant civils com de la sanitat militar, i pronunciar unes conferències. Però Duran Jordà residí a Anglaterra fins a la mort i Trueta, que hi arribà a finals de febrer del 1939, hi romangué fins a la jubilació, l'any 1967.

Un cop a Londres, per a Trueta tot eren entrevistes i reunions, fins que als responsables de la invitació els semblà convenient que exposés la seva experiència als principals cirurgians del país, civils i militars. L'organització de la reunió fou laboriosa per

culpa dels problemes d'agenda dels assistents que interessava que hi fossin; finalment, la conferència de Trueta tingué lloc el 14 de juliol a la Royal Society of Medicine.

Entre els oients d'aquesta primera conferència hi havia el professor Girdlestone, catedràtic d'Oxford i el cirurgià ortopèdic més prestigiós de la Gran Bretanya; Gathome R. Girdlestone, quan Trueta acabà la dissertació, l'invità a Oxford per treballar al seu hospital.

Ja a Oxford, el fet que la que fou Segona Guerra Mundial fos considerada imminent —recordem que començà només al cap d'un mes i mig, el dia 1 de setembre— féu que el Ministeri britànic de la Salut el nomenés conseller i, damunt, quan el 4 de setembre la Gran Bretanya entrà en guerra, fou designat director d'un Accident Service d'Oxford que arribà a comptar amb cent cinquanta llits. No cal dir que la seva contribució en la recuperació de ferits de guerra, salvats així de l'amputació, fou ingent, contínua, incansable.

Trueta, de manera simultània al treball assistencial, continuava investigant les raons dels bons resultats del mètode tancat i, així, l'any 1941, en col·laboració amb J. M. Barnes, publicà l'article «Absorption of bacteria, toxins and snake venoms from the tissues. Importance of the lymphatic circulations».

L'any 1943 publicà una traducció revisada de la seva monografia del 1938, amb el títol *The Principles and Practice of War Surgery*, que contribuï a difondre el seu mètode de tractament. La intenció d'aquesta obra —tal com indica el seu títol— és expressat per Trueta en la frase: «Quan s'entenen bé els principis i s'actua segons els mateixos, la qualitat dels resultats és en bona part independent de la destresa manual del cirurgià.»

També el 1943, com a reconeixement dels mèrits de la seva labor, fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat d'Oxford.

L'any 1949 —quan l'ocupació quotidiana ja havia deixat d'ésser la cirurgia de guerra—, en el llibre *An Atlas of Traumatic Surgery*, recollí —amb les il·lustracions corresponents— fins a quaranta casos de fractures obertes o grans ferides complexes que, a més de l'esquelet i els músculs, afectaven els nervis.

Amb tot això, el professor Girdlestone —el gran protector de Trueta— fou jubilat i substituït per un neurocirurgià que, traslladat al cap de poc temps, deixà la càtedra vacant. Girdlestone pressionà perquè Trueta optés a la plaça, Trueta fou elegit i a partir de l'any 1949 fou el catedràtic de Cirurgia i Ortopèdia de la Universitat d'Oxford.

Trueta aconseguí —després de vèncer traves burocràtiques i obstacles de col·leagues poc conformes amb la seva elecció— remodelar el centre hospitalari, a fi de poder-hi realitzar no només l'assistència dels pacients, sinó també treball de recerca.

A Oxford, el mecenatge de sir William Morris, el famós milionari propietari de les fàbriques d'automòbils Morris —més tard esdevingut lord Nuffield—, ja havia dotat

les càtedres de Medicina, Cirurgia, Ginecologia i Anestèsia; Trueta també obtingué la seva ajuda, i amb aquesta arribà a construir el Nuffield Orthopaedic Center —l'hospital d'ortopèdia d'Oxford—, que disposava de dos-cents cinquanta llits, més uns vuitanta per a accidentats, més vint-i-dues clíniques de diagnòstic i supervisió repartides per tota la regió d'Oxford, i, a més, comptava amb una completa unitat d'investigació que constava de laboratoris, biblioteca, sala de conferències, estabulari, etc. Tot aquest complex el dirigí Trueta fins a la jubilació.

En aquest centre, i durant vint-i-set anys, Trueta exercí el seu mestratge; tantes altres generacions de cirurgians ortopedistes, d'infermeres i personal auxiliar especialitzat li deuen llur formació. Dels seus deixebles, repartits pel món, dotze arribaren a catedràtic de Cirurgia Ortopèdica i Traumatologia i vint-i-set a cap de servei de l'especialitat en un centre hospitalari.

La recerca

En *Fragments d'una vida*, Trueta acaba unes notes sobre la seva activitat com a investigador amb una consideració que, aquí, ens podrà servir com a introducció a l'exposició de la seva dedicació a la recerca. Diu:

No cal dir que molt del que jo he pogut fer en ciència experimental ho dec a la possibilitat de treball que Oxford m'oferia. Però també reconec que la meva curiositat innata és responsable del meu interès per la investigació. No en tinc prou de saber que un cert tractament funciona. Em cal saber per què.

I per saber un perquè i un altre, Trueta va recórrer —és clar— a l'observació i a l'experimentació. Per això, encapçala el seu llibre anglès del 1943, *The Principles and Practice of War Surgery*, amb una cita vella, vella de més de quatre-cents anys, d'un altre professor d'Oxford —el nostre Lluís Vives, que del 1523 al 1528 ensenyà llatinitat i jurisprudència ciceroniana al Corpus Christi College. La citació fa: «Nihil est hic opus disputationibus, sed contemplatione natura tacita» («res d'allò que aquí es diu és el producte de discussions, sinó que és el resultat de la contemplació de la natura»).

I de Josep Trueta podem dir —amb els resultats de la seva obra a la mà— que sí, que observà minuciosament, intel·ligentment, la natura. Ja el 1926, sota el guiatge del seu mestre Manuel Corachan, havia participat en treballs de recerca amb un estudi de la consolidació de fractures òssies en gossos.

A Oxford, l'any 1940, aconseguí, per influència del professor Girdlestone, de treballar en els magnífics laboratoris del professor Howard Walter Florey; la seva intenció era contribuir científicament a la interpretació de l'eficàcia del tractament de les ferides de guerra. Amb Florey també hi treballava el bioquímic Ernst Boris Chain, i al costat d'ells tingué ocasió de veure el rigor i la minuciositat de l'alta recerca. Es parlava de l'antagonisme microbià, de l'antagonisme biològic, quan Chain es recordà del treball d'Alexander Fleming, de més de deu anys abans, amb el fong *Penicillium notatum*; al laboratori n'hi havia un cultiu i Trueta pogué ser testimoni presencial de la primera administració terapèutica de penicil·lina a uns ratolins inoculats amb estafilococs. Trueta, en les seves memòries, puntualitza quina va ser la seva participació en aquest històric esdeveniment; diu: «S'ha dit que jo vaig ser qui va donar la primera injecció de penicil·lina, però això, en realitat, no és cert. El que jo vaig fer és subjectar el ratolí mentre el meu col·lega John Barnes clavava l'agulla.» L'any 1945, com és sabut, Florey i Chain, amb Fleming, foren guardonats amb el Premi Nobel de Medicina i Fisiologia.

Ara bé, les aportacions de més relleu de Trueta a la investigació científica foren els estudis sobre la circulació renal i els estudis sobre l'osteogènia i les malalties degeneratives de l'esquelet.

D'aquests estudis, el primer —sobre la circulació renal— tingué també l'origen —com l'adopció del mètode oclusiu de les ferides— en una de les atrocitats de la guerra; ja a Barcelona, amb els bombardeigs de l'aviació franquista, s'havia presentat centenars de vegades la tragèdia de la persona esclafada sota la runa. A Londres, amb els bombardeigs nazis, la situació es repetí també en in comptables ocasions, arran de les quals Bywaters, l'any 1940, va descriure el quadre —conseqüència d'una compressió muscular de llarga durada—, que denominà *crush syndrome*, per a nosaltres *síndrome d'esclafament*.

D'aquesta síndrome en forma part una nefritis aguda intersticial, el mecanisme de producció de la qual encara no era clar. Es creia que el deteriorament de la funció renal era degut a l'acció de les substàncies tòxiques que desprenien els teixits esclafats. Trueta imaginà que el traumatisme de compressió podia causar l'espasme de les artèries principals de l'extremitat afectada i que aquest espasme podia estendre's centrípetament a d'altres artèries i arribar fins i tot a les renals.

Amb la col·laboració d'un equip pluridisciplinari l'any 1941 Trueta inicià l'estudi de la intimitat de la vascularització renal. Partí de la hipòtesi que era l'espasme dels vasos del ronyó el culpable de la isquèmia i, consecutivament, de l'anòxia, que molt sovint acabava amb una anúria fatal.

Les repetides proves en animals als quals els era col·locat un torniquet en una

extremitat i, després, els estudis angiogràfics confirmaren la hipòtesi i, a més, detectaren una via vascular de dreuera, una doble circulació renal, la medullar i la cortical. L'any 1947 Trueta publicà tot el procés de recerca i els resultats en el llibre *Studies of the Renal Circulation*, amb la fonamentada opinió que les experiències exposades haurien d'influir en els conceptes vigents aquells anys de fisiologia i patologia del ronyó.

Poc temps després de la publicació del llibre, és quan Trueta fou nomenat professor a Oxford i hagué d'abandonar aquesta línia de recerca; confessa en les seves memòries que «amb una certa tristesa, vaig cloure el capítol de la investigació renal».

L'altra important aportació científica de Trueta —segurament la més important— rau en els estudis sobre l'esquelet. Ell mateix n'explica l'abast; diu que les matèries d'estudi eren «una sobre el creixement i l'altra damunt les malalties degeneratives que sorgeixen cap al final del cicle de la vida i que són l'osteoporosi, o pèrdua del mineral de l'os, i l'artrosi, que és probablement la malaltia més comuna avui». I afegeix: «[...] he estudiat (i m'hi han ajudat diversos col·laboradors) la contribució vascular a la nutrició del cartílag de creixement», amb el resultat d'unes aportacions que «avui ja formen part de l'ensenyament a través dels llibres de text».

Amb algunes frases de Trueta —referides per Rafael Esteve de Miguel, un dels primers catalans que reberen el seu mestratge oxfordià—, podem adquirir una noció d'aquests resultats: «L'osteoporosi afecta el cicle degeneratiu de l'esquelet i hem pogut recollir dades sobre per què la manca d'activitat muscular provoca la descalcificació i, en canvi, les contraccions musculars estimulen el dipòsit de calci damunt l'os.»

Referent a l'artrosi va dir: «La feina de la meua escola ha ajudat a fixar en el cartílag articular la iniciació i el progrés d'aquesta malaltia tan estesa.»

A més, perseguí durant molts anys la demostració de l'origen vascular de l'os, que —segons Esteve de Miguel— no pogué concloure amb certesa per les múltiples ocupacions professionals i universitàries que l'absorbien i per la redacció i l'edició de la seva obra *Studies of the Development and Decay of the Human Frame* (1968), el conjunt dels treballs de recerca sobre l'esquelet. Aquesta obra, l'any 1975 la publicà a Barcelona en una traducció castellana.

Les distincions

Trueta, que ja era doctor *honoris causa* per Oxford, rebé aquest mateix honor de les universitats de Buenos Aires (1950), Rio de Janeiro (1958) i Göteborg (1964), i el 1976, de la Universitat Autònoma de Barcelona, quan n'era rector Josep Laporte.

L'any 1960, presidí a Nova York el Vuitè Congrés Internacional de la SICOT (Societat Internacional de Cirurgia Ortopèdica i Traumatologia).

Fou distingit amb el nomenament de membre d'honor per divuit societats quirúrgiques i ortopèdiques d'arreu del món: d'Anglaterra, d'Escòcia, de França, d'Itàlia, d'Alemanya, d'Escandinàvia, de Grècia, dels Estats Units, del Canadà, del Brasil, de l'Argentina, etc. L'any 1953 fou ordenat cavaller de la Legió d'Honor i el 1963, oficial.

L'any 1966, amb la jubilació a tocar, la Universitat d'Oxford el nomenà professor emèrit d'ortopèdia a perpetuïtat.

Mentrestant, durant tots aquests anys, a l'Estat espanyol el doctor Trueta era un desconegut. És terriblement llastimós de constatar fins a quins extrems d'absurda ridiculesa pot arribar un comportament mogut per res més que pel ressentiment, l'urec i l'enveja.

Només la Societat Catalana de Pediatria, l'any 1965, l'havia nomenat membre d'honor i, l'any 1969, la Societat Catalana de Cirurgia li concedia el Premi Pere Virgili. L'any 1970 la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el féu membre d'honor. L'any 1967 l'Academia de Cirugía de Madrid l'havia nomenat membre honorari.

Ja hem fet referència al seu destacat pas per la Societat Catalana de Biologia i per l'Institut d'Estudis Catalans i al doctorat *honoris causa* de la Universitat Autònoma; la llista, però, és bastant més llarga; encara hi ha més distincions, moltes més, tot i que algunes arribaren quan el doctor Trueta ja no era d'aquest món: com ara la Gran Creu de Carles III —atorgada dotze dies abans de la seva mort—, o la pòstuma Medalla d'Or de Sant Jordi de la Diputació de Barcelona, o el també lliurat pòstumament Premi d'Honor Jaume I de la Fundació del mateix nom.

La civilitat

Els diccionaris, quan defineixen la *civilitat*, parlen de les «bones maneres», de la «urbanitat»; jo —i perdoneu-me'n— m'atreveixo a dir que no n'hi ha prou. No n'hi prou a no excedir la velocitat permesa, ni n'hi ha prou a recollir la caca que el teu gos es fa al bell mig de la vorera. El concepte de *civilitat* inclou moltes més coses; per exemple, la fidelitat a les arrels i a les essències, com, per dir-ne una, la llengua.

La civilitat de Josep Trueta —entesa amb aquesta amplitud— no es féu evident a l'exili, feia ja molts anys que era manifesta. Un exemple. L'any 1930 tingué lloc a Barcelona el Sisè Congrés de Metges de Llengua Catalana, que presidí el nostre ben conegut August Pi i Sunyer. Era, per a aquests congressos, la represa després de l'obligat silenci

dels anys de dictadura. El Congrés acordà la redacció d'un diccionari de medicina que resolués tot allò que el diccionari Fabra, per la seva condició de diccionari general, no resolía. L'encàrrec de la direcció fou fet justament al mestre de Trueta, el doctor Manuel Corachan, que tot i procedir d'una de les comarques de parla castellana del País Valencià, fou un íclit defensor de la llengua comuna, la nostra llengua.

Corachan constituí un equip de col·laboradors, lingüistes i metges. És clar, Josep Trueta no podia faltar-hi. I ara, en el venerable *Diccionari de medicina* —el diccionari Corachan— hi trobem, a primera pàgina, una llista de col·laboradors que als nostres ulls és un reverent homenatge, entre els quals —és clar— podem llegir-hi «Josep Trueta i Raspall», *cirurgià*.

Després, hi ha la seva permanent disposició a col·laborar en la revista *La Medicina Catalana* —ja hem esmentat, com a exemple, l'article del 1938 sobre les ferides de guerra— i a participar en els Congressos de Metges i —des del 1934— de Biòlegs de Llengua Catalana, com ara en el Novè, celebrat a Perpinyà el juny del 1936, on presentà un extens treball sobre hidatidiosi òssia conjuntament amb el metge rossellonès Jordi Baillat.

L'any 1956 una contribució a una manifestació de catalanitat ben diferent, ben allunyada de la medicina i els seus interrogants: fou mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Cambridge, quan la dictadura impedia que tinguessin lloc en la terra on havien nascut.

Jo havia conegut Trueta el 30 d'agost de 1953, a Portlligat. S'hi celebrava una lluminosa festa, entre literària i cívica: Carles Riba, amb motiu del seu seixantè aniversari, rebia l'homenatge de persones i persones que venien dels camps més varis de la vida catalana. Trueta fou un dels oradors; parlà de la llibertat, de la terra i la seva història i, no de l'esperança, sinó de la certesa de la recuperació dels drets i la justícia. Carles Riba, a un amic exiliat, es referia al parlament de Trueta d'aquesta manera: «Va parlar en nom de tots els qui des de fora contribueixen a sostenir el que estimem; i que tornaran. Va dir paraules de foc.» I l'homenatjat, en resposta a les adhesions, acabà de fer que l'aire de Portlligat s'omplís de reconfort i, potser sobretot, de resolució; entre altres coses digué que «per a l'alta vida de l'ànima, el seny només serveix per a decidir quan cal llençar-se a la follia».

I més d'un dels que havíem acompanyat l'homenatge o dels que sense saber ben bé què passava s'hi havien afegit, érem presos per l'emoció.

Aquest Josep Trueta decidit, vehement, però amb continguda mesura, havia donat, més d'una vegada, exemples del seu temperament, dels seus sentiments. Quan els nazis ocuparen França i després de l'assassinat del president Companys, un grup d'exiliats a Anglaterra crearen el Consell Nacional Català, amb la intenció —com explica Agustí

Pons— «d'operar a la manera de com ho feien diversos governs europeus que s'havien exiliat a Londres; donar suport a la causa aliada i, a canvi, esperar el suport dels governs democràtics tan bon punt la finalització del conflicte permetés la instauració, o reinstauració, en els respectius països, de governs legítims i democràtics». El president del Consell fou Carles Pi i Sunyer; el secretari, Josep Maria Batista i Roca, i un dels vocals, naturalment, Josep Trueta. Una de les consecucions del Consell —impulsada per Trueta— foren les emissions en català de la BBC, que acabaren suspeses per les pressions de l'ambaixador espanyol a Londres.

L'any 1967, venent atractives ofertes com la de la Universitat de Utah, a Salt Lake City, o la de Mònaco, retornà a Barcelona. L'any 1970 participà en les ponències del Primer Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana, amb un treball sobre «Els orígens de l'assistència social i de l'educació moderna i Lluís Vives». L'any 1972 inaugurà el curs de la Societat de Biologia amb una lliçó sobre «La pesta moderna: l'accident a la carretera», i l'any 1976, en aquell vibrant Desè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, celebrat a Perpinyà després de quaranta anys del Novè —quaranta anys d'inici i imposat silenci—, el mestre Trueta no pogué dictar la conferència inaugural del Congrés sobre «Els grans processos involutius de l'home d'avui» perquè, malalt, molt malalt —moriria al cap d'encara no quatre mesos— no podia moure's de Barcelona. La lliçó, que llegí el doctor Antoni Trias i Rubiés, analitzava la regressió, la involució i la velleja, i acabava amb aquestes paraules: «Per ara, el consell que ha estat més profitós és el que propagà Humeland al segle XVIII; que el millor mètode per tal d'allargar la vida és de no fer res per escurçar-la.»

L'esperit de Catalunya

Però, tornem a Oxford. Així que Trueta, en conversa, mencionava el pas docent de Joan Lluís Vives per la Càtedra d'Humanitats de la ciutat, els amics —explica a *Memòries*— «em demanaven d'on havia sortit aquesta mena de geni que alguna vegada ha estat comparat a Erasme». L'any 1941, aprofitant els dies de descans, amb repetides consultes a la més completa biblioteca d'Oxford i a la molt notable del català Joan Gili —de temps establert a la ciutat—, aconseguí reunir informació, no només sobre Lluís Vives sinó també sobre moltes altres personalitats de la cultura catalana. El resultat de tot plegat es convertí —segons paraules de Trueta— «en un petit tractat, sense massa pretensions d'erudició històrica, que vaig titular *The Spirit of Catalonia*». El llibre es veuria editat el 1946, i l'any 1950 n'aparegué a Mèxic la versió catalana, realitzada per Vicenç Riera Llorca.

La galeria de personatges i d'institucions que el llibre ofereix comprèn més o menys dilatades referències que van des de Ramon de Penyaforç i Ramon Llull fins a la Mancomunitat i l'Institut d'Estudis Catalans, passant per Lluís Vives —és clar—, Eiximenis, Bernat Metge i Ramon de Sibiuda, per exemple. L'edició anglesa tingué un notable ressò i foren múltiples els comentaris apareguts en revistes d'història i de literatura, i en suplementos literaris de la premsa diària.

Ja que Lluís Vives i el seu pas per Oxford foren la causa primera del llibre de Trueta, referirem, com a exemple, part del que *L'espirit de Catalunya* diu del nostre humanista. En una extensa anàlisi sobre l'obra de Lluís Vives comenta *De Subventione Pauperum sive de Humanis Necessitatibus* (*Sobre el socors dels pobres o sigui sobre les necessitats dels homes*), el llibre que el 1526 dedicà al municipi de Bruges, el llibre que el pare Batllori tenia com el pas, en la crisi del precapitalisme, de la caritat privada o pública a la veritable assistència social. Trueta hi diu: «Aquest llibre és considerat com el punt de partida de la ciència social moderna; la seva influència ha estat tan gran que fins no fa gaire ha estat la base de la legislació social belga.» Vives fa un estudi psicològic del pobre, una enumeració de les causes de la pobresa —la primera de les quals, segons Vives, és l'educació insuficient—, i sobretot hi és planejada la prevenció i l'ajuda als pobres com un deure d'Estat i no com una caritat.

Trueta, en repetides ocasions, manifestà que, amb *The Spirit of Catalonia*, no tenia escriure «una obra d'història com ho entenen els historiadors»; ell considerava el llibre només com «un lleuger inventari de la contribució catalana al progrés d'allò que en diem la civilització occidental». El seu objectiu era fer una presentació documentada del país a tots aquells que en desconeixien l'existència i a tots aquells que, coneixent-la, el consideraven una amorfa i indiferenciada part de l'Espanya de les castanyoles i la pandereta.

El retorn

Dels Estats Units diu: «Vaig rebre diverses invitacions per si volia anar-m'hi a establir», de les quals «la més atractiva fou la de la Universitat de Utah, on m'oferien un contracte per treballar, sobretot experimentalment.» Era com exiliar-se de nou. La proposta de Mònaco era molt temptadora: es tractava de dirigir un hospital de traumatologia de nova planta, en terrenys oferts pel príncep Rainiero i amb el mecenatge d'Elie Rothschild i Stavros Niarchos. Era una aventura de massa envergadura per a un home de prop de setanta anys. El fet és que Trueta i la seva muller, Amèlia, el febrer del 1967, retornaren a Barcelona.

Si haguéssim de descriure aquests darrers anys barcelonins de Trueta amb una sola paraula diríem *frustració*. El seu desig hauria estat continuar la recerca encetada a Oxford sobre els misteris de l'osteogènia, però no se sap si la gasiveria o l'enveja o l'òptica de vol gallinaci freqüents al país, sobretot quan imperen els poders personals, impediren que el desig es fes realitat. La primera possibilitat de treballar en investigació derivava del projecte gairebé enllestit de crear un centre experimental al parc zoològic, que fou rebutjat —segons Trueta— perquè l'encarregat municipal de la secció que havia de donar la conformitat era un ressentit exemplar residual de l'agonitzant règim franquista. És possible.

La segona decepció —la gran decepció— la proporcionà la Fundació General Mediterrànea, que l'any 1973 li suggerí la creació a Barcelona d'un Institut per a la Investigació Mèdica. Trueta destinà a la ratlla de dos anys en l'elaboració del projecte; es comptava també amb la cessió per part de l'Hospital de Sant Pau d'un espai per a l'edificació del local. Lliurat el projecte a la Fundació, els senyorassos que la integraven respongueren que no tenien els diners i suggeriren la «brillant» possibilitat que els busqués el mateix doctor Trueta.

Són fets que entristiren els seus últims anys. Que els entristiren i que expliquen algunes de les seves reaccions. Per exemple, la resposta que féu al rector de la Universitat Autònoma, Josep Laporte, quan li proposà, el 26 de juny de 1976, formar part «d'una Comissió a l'estil de les que al Regne Unit són conegudes com a *Royal Commission*, la missió de la qual seria oferir una solució justa i viable al problema hospitalari ocasionat pel personal tècnic que reclama el reconeixement universitari dels seus diplomes professionals». Trueta demanà aclariments, precisions i la «resposta oficial» a una sèrie de punts i, de moment, digué que mentre no rebés una contestació satisfactòria, «basant-me en l'experiència dels deu anys de frustració que fa que visc a Espanya, em reservo la meva acceptació».

La vida

Josep Trueta i Raspall morí al cap d'una mica més de mig any; el 19 de gener de 1977.

Havia nascut el 27 d'octubre de 1897 al Poblenou de Barcelona en una família amb diversos membres metges o cirurgians. Per exemple, Antoni Trueta i Puigredon, fill d'Artesa de Segre, besavi de l'avi del nostre Trueta, que, nascut el 1763, fou cirurgià de l'exèrcit del general Lancaster quan el 1795 lluitava en la Guerra Gran. Però és que el pare d'aquest Antoni Trueta —també de nom Antoni— ja era cirurgià, i la seva muller Raimunda era filla d'Antoni Puigredon, també cirurgià. Cirurgians, és clar, del segle XVIII, que tenien molt poc en comú amb els dels nostres dies, però al cap i a la fi cirurgians.

Els Trueta visqueren a Artesa fins que l'any 1870, Josep —avi del Josep dels nostres dies—, amb la seva família, deixà Artesa per obrir una farmàcia al carrer de la Paeria de Lleida. El pare de Trueta —Rafel— es traslladà a Barcelona per estudiar farmàcia, carrera que acabà cursant simultàniament amb la de medicina. Es casà l'any 1895 amb Mercè Raspall, tot i que fins el 1898 no es llicencià en medicina. Aleshores passà del carrer Wad-Ras, del Poblenou —on havia nascut Josep Trueta— al Poble Sec, on començà l'exercici de la professió.

Després dels estudis primaris als escolapis de la ronda de Sant Pau, Trueta seguí el batxillerat a l'institut de la plaça de la Universitat.

L'any 1916 inicià els estudis de medicina. Acabà la carrera el 1921, i l'any següent féu a Madrid el doctorat.

Després —ja n'hem parlat— el mestratge del doctor Manuel Corachan, el càrrec de cap d'un Servei de Cirurgia a l'Hospital de Sant Pau, l'exili, Oxford, la jubilació i el retorn.

El resum

La filla gran de Trueta, Amèlia, acaba la «Justificació» que encapçala *Fragments d'una vida. Memòries* —«el llibre que no és una autobiografia»— amb aquestes paraules:

Com va dir l'última vegada que va sortir de casa a peu dret, el 25 de novembre de 1976, en l'ocasió de rebre el doctorat *honoris causa* de la Universitat Autònoma de Barcelona, «la llibertat ha estat consubstancial a la meua vida [...] cap dels nomenaments no ha tingut el significat d'aquest, que és el retorn de debò a la terra que vaig deixar, perquè no volia veure morir la llibertat a casa nostra [...] i em plau de rebre aquest títol quan la llibertat hi torna.»

I acabaré amb unes paraules d'Alsina i Bofill, pronunciades el dia que l'Acadèmia de Ciències Mèdiques reté homenatge a la memòria del desaparegut.

Trueta fou sempre un exponent explícit o tàcit d'aquest lligam imperceptible que fon l'espai i esborra el temps i manté viu en el cor dels homes el sentiment d'una comunitat perdurable. Que en diguem esperit patriòtic o esperit comunitari, tant se val. Endut per ell, Trueta ha servit el país i ha servit la Humanitat. Encalçant la millor tècnica per a curar, encalçant la clarícia en els secrets de la fisiopatologia, encalçant la llibertat per al seu petit i dissortat país ha servit els grans ideals de la Humanitat.

Aquest fou Josep Trueta, l'home que estimà la llibertat i la terra, l'home de la incansable dedicació al dolor dels altres, el mestre de tantes i tantes promocions. Si té un lloc en la nostra memòria, el té també, ben merescudament, en la galeria dels nostres ciutadans de bona llei, de molt bona llei.

Bibliografia consultada

- ALSINA I BOFILL, J. (1977). *Josep Trueta i Raspall (1897-1977)*. Barcelona. [Document dipositat a l'Arxiu de l'IEC]
- (1978). «Josep Trueta i Raspall, exemplar en la recerca i en el civisme». A: *Homenatge al Dr. Trueta i Raspall. Annals de Medicina*. Vol. LXIV, núm. 2. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears.
- (1993). «Trueta, investigador i patriota exemplar». A: *Josep Trueta (1897-1977). En homenatge*. Barcelona: Fundació Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.
- BROGGI, M. (1993). «En el cinquantenari de *L'esperit de Catalunya*, el petit gran llibre patriòtic». A: *Josep Trueta (1897-1977). En homenatge*. Barcelona: Fundació Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.
- CASASSAS, O. (1999). «Josep Trueta i Raspall, el símbol». A: *Una faula i setze històries*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2001). «Josep Trueta i Raspall, ciutadà de Catalunya». A: *Dr. Josep Trueta, esbós d'una obra exemplar*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- «Correspondència diversa». Biblioteca de Catalunya. [Dipositat a l'Arxiu Josep Trueta]
- DOMINGO I SANJUÁN, P. (13-III-1972). *Proposta de nomenament*. [Document dipositat a l'Arxiu de l'IEC]
- ESTEVE DE MIGUEL, R. (2001). «Josep Trueta, cirurgià ortopèdic i investigador». A: *Dr. Josep Trueta, esbós d'una obra exemplar*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- FERNÁNDEZ SABATÉ, A. (2001). «Les contribucions científiques de Trueta». A: *Dr. Josep Trueta, esbós d'una obra exemplar*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- (2003). *Barcelona y la SECOT*. Madrid: Sociedad Española de Cirugía Ortopédica y Traumatología.
- PIERA I ROBERT, LLUÍS (1978). «Un descobriment de Trueta: la doble circulació renal». A: *Homenatge al Dr. Josep Trueta i Raspall. Annals de Medicina*. Vol. LXIV, núm. 2. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears.

- STRUBELL I TRUETA, M. (2001). «Fragments del pensament de Josep Trueta». A: *Josep Trueta (1897-1977). En homenatge*. Barcelona: Fundació Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.
- TRUETA I RASPALL, J. (1938). «Tractament actual de les fractures de guerra». *La Medicina Catalana* [Barcelona], núm. 55-56.
- (1978). «Reflexió sobre els grans processos involutius de l'home d'avui». A: *Llibre d'Actes, Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Perpinyà 1976*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears: Societat Catalana de Biologia.
- (1991). *L'esperit de Catalunya*. Barcelona: Selecta: Catalònia.
- (1997). *Fragments d'una vida. Memòries*. Barcelona: Edicions 62.